

УДК 343.91/.98»36»

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.88.3.27>

ОСНОВНІ АСПЕКТИ КРИМІНОЛОГІЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ (АНАЛІЗУ) ЗЛОЧИННОСТІ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Ткаченко В.В.,
*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінально-правової політики
та кримінального права,
Навчально-науковий інститут права
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка
ORCID: 0009-0009-4030-3253
e-mail: Valentyna_Tkachenko@ukr.net*

Ткаченко В.В. Основні аспекти кримінологічної характеристики (аналізу) злочинності під час воєнного стану.

Стаття є всебічним і ґрунтовним дослідженням основних аспектів кримінологічної характеристики (аналізу) злочинності в умовах воєнного стану. У сучасних умовах воєнного стану, спричиненого військовою агресією російської федерації (рф), збільшується не тільки злочинність, але й з'являються фактори, які безпосередньо впливають на її збільшення, зокрема: безробіття, економічна нестабільність, урбанізація, значні зміни в рівні життя різних соціальних груп та міграція великої кількості людей. Автор аналізує основні аспекти кримінологічної характеристики (аналізу) злочинності за період 2022 року по березень 2025 року. Також проведено анонімне онлайн опитування населення віком від 20 до 50 років, яке відобразило думки громадян щодо причин розвитку злочинності та виокремлення механізмів протидії вчинення окремих кримінальних правопорушень. Крім того, автором звертається увага на детермінанти, які впливають на особу злочинця при вчиненні кримінального правопорушення. У статті також розглянуто та проаналізовано статистичну інформацію щодо осіб злочинців та наголошується на збільшенні вчинених кримінальних правопорушень жінками. Автор акцентував увагу також і на методах запобігання злочинності, а саме на визначенні віктимологічних ознак потенційних жертв кримінального посягання, які за певних життєвих ситуацій можуть стати потерпілими від кримінально протиправних дій. Зокрема, недоліками віктимологічного запобігання злочинності є те, що майже не здійснюється робота щодо виявлення осіб з підвищеним рівнем віктимності та організація щодо них профілактичної роботи. Виходячи з проведеного дослідження, автором сформульовано рекомендації щодо покращення законодавчої бази; використання штучного інтелекту (його алгоритми можуть прогнозувати потенційні кримінальні правопорушення на основі їх аналізу); громадського контролю (підготовка населення щодо запобігання та протидії злочинності); розвитку соціальних програм (економічні ініціативи для внутрішньо-переміщених осіб, підтримка неповнолітніх). Комплексний підхід до реалізації цих заходів щодо протидії та запобігання злочинності в умовах війни зможе значно зменшити вчинення кримінальних правопорушень населенням нашої держави.

Ключові слова: кримінологічна характеристика (аналіз), протидія, запобігання, злочинність, особа злочинець, віктимність, детермінанти.

Tkachenko V.V. Main aspects of criminological characterization (analysis) of crime during martial law.

The article is a comprehensive and thorough study of the main aspects of criminological characterization (analysis) of crime under martial law. In the current conditions of martial law caused by the military aggression of the Russian Federation (RF), the commission of criminal offenses is increasing, and there are other factors that affect the increase in crime, in particular: unemployment,

economic instability, urbanization, significant changes in the standard of living of different social groups and migration of large numbers of people. The author analyzes the main aspects of the criminological characterization (analysis) of crime for the period from 2022 to March 2025. The author also conducted an anonymous online survey of the population aged 20 to 50 years, which reflected the opinions of citizens on the causes of crime and the identification of mechanisms to counteract the commission of criminal offenses. In addition, the author draws attention to the determinants which affect the personality of a criminal when committing an offense. The article examines and analyzes statistical information on the identity of criminals, in particular, the author emphasizes the increase in criminal offenses committed by women. The author also emphasized the methods of crime prevention, namely, the identification of victimization characteristics of potential victims of criminal offenses who may become victims of criminal acts in certain life situations. In particular, the disadvantages of victimization crime prevention are that there is almost no work done to identify persons with a high level of victimization and to organize preventive work with them. Based on the study, the author formulates recommendations, in particular: strengthening of the legislative framework; use of artificial intelligence (its algorithms can predict potential criminal offenses based on analysis); public control (training of the population on crime prevention and counteraction); development of social programs (economic initiatives for internally displaced persons, support for minors). An integrated approach to the implementation of these measures to counteract and prevent crime in wartime will help reduce the commission of offenses by the population of our country.

Key words: criminological characterization (analysis), counteraction, prevention, crime, personality of the offender, victimization, determinants.

Постановка проблеми. У сучасних умовах воєнного стану, спричиненого військовою агресією російської федерації (рф), аспекти кримінологічної характеристики (аналізу) злочинності набувають особливої актуальності. На сьогодні, однією з основних закономірностей сучасного світу є швидкий, складний та часто непередбачуваний розвиток численних соціально-економічних явищ і процесів у суспільстві. Сюди, зокрема, належать: економічна нестабільність, урбанізація, безробіття, значні зміни в рівні життя різних соціальних груп, міграція великої кількості людей та швидкий розвиток комп'ютерних і телекомунікаційних технологій. В умовах таких змін зростає не тільки рівень злочинності, але й виникають нові види кримінальних правопорушень, особливо у сфері інформаційних технологій, економіки та корупції. Також, не залишаються осторонь і кримінальні правопорушення, вчинені російськими окупантами проти мирних жителів України, як-от: вбивства, зґвалтування, мародерства та ін. Тому за таких умов важливе значення має саме ефективний соціально-правовий контроль за криміногенною ситуацією в країні.

У цьому контексті виникає потреба у розробці та удосконаленні правових механізмів, спрямованих на протидію та запобігання злочинності. Саме тому, актуальність дослідження, зумовлена необхідністю застосування кримінологічної характеристики (аналізу) злочинності в період 2022-2025 років та відповідної розробки комплексного підходу до механізму протидії злочинності.

Стан дослідження. Дослідженню питання кримінологічної характеристики (аналізу) злочинності присвячена низка праць науковців, зокрема: О. Бандурка, Є. Блажівського, Л. Давиденко, С. Денисова, О. Джужі, О. Ярої, Н. Стасюк, О. Литвинова, О. Дудорова та багатьох інших. Соціальні потреби, що вимагають подальшого розвитку сучасної кримінології, впливають з проблеми збільшення злочинності, яка актуальна як для держави в цілому, так і для суспільства, зокрема.

Метою статті є комплексне та всебічне дослідження основних аспектів кримінологічної характеристики (аналізу) злочинності в період воєнного стану.

Виклад основного матеріалу. На сьогоднішній день злочинність є значною, що обумовлено її транснаціональністю, латентністю, трансформацією, анонімністю та масштабністю наслідків. Крім кримінальних правопорушень, які є доволі «стандартними» для нашої держави, розвиваються й інші, що існують як у військовій сфері, так і в кіберпросторі (військові злочини, шахрайські дії з пластиковими картками та відповідно крадіжки коштів із банківських рахунків) (рис. 1

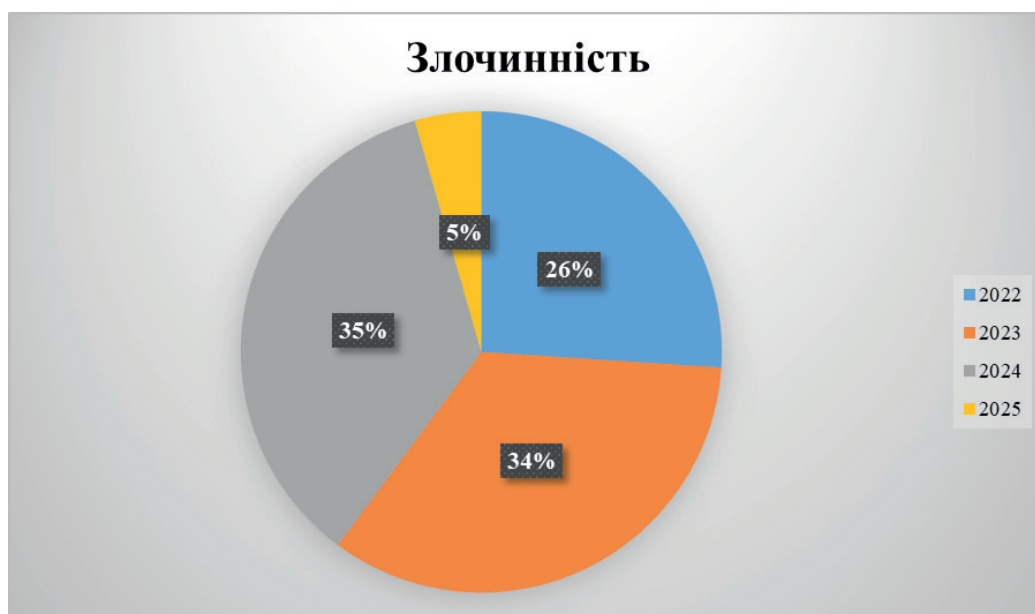

Рисунок 1. Показники злочинності в період воєнного стану

Згідно статистичної інформації «Єдиного звіту кримінальних правопорушень Офісу генерального прокурора (січень 2022 – 2025 роки)», можна побачити тенденцію до зростання злочинності на території нашої держави [1]. Тому актуальним є один із методів щодо застосування сучасних технологій у сфері протидії кримінальним правопорушенням і прийняття найбільш оптимальних рішень – кримінологічної характеристики (аналізу) злочинності [2, с. 175-176].

Принагідно, зазначимо, що кримінологічна характеристика (аналіз) злочинності – це система, що полягає у виявленні, збиранні, описанні, поясненні, оцінці кримінологічної інформації щодо стану та інших показників злочинності, а також процесів і явищ, що детермінують злочинність. Тому результати аналізу злочинності мають суттєве значення для формування практично всіх параметрів системи протидії злочинності.

До предмета кримінологічної характеристики (аналізу) злочинності входять: 1) злочинність, її стан, рівень, структура, динаміка, територіальна розповсюдженість, екологія, топографія, ціна; 2) характеристика окремих видів кримінальних правопорушень, виділених за певними кримінально-правовими та кримінологічними ознаками (родовим об'єктом посягання, характером злочинних дій, складом кримінального правопорушення, обставинами його вчинення (місце, час, спосіб тощо), формою вини, особливостями суб'єкта вчинення кримінального правопорушення (стать, вік, професія, наявність попереднього злочинного досвіду тощо), комплексними кримінологічними підставами (способом, мотивом, рисами особистості тощо); 3) детермінанти злочинності, під якими розуміють її причини, умови та інші чинники економічного, соціально-психологічного, демографічного, політичного, організаційно-управлінського, правового, природничого характеру, з якими вона певним способом пов'язана; 4) особа злочинця [3, с. 65]; 5) латентна злочинність: рівень, динаміка, структура та інші показники; 6) віктимізація: стан і тенденції; 7) фонові для злочинності явища – такі девіантні форми поведінки, які тісно пов'язані зі злочинністю, її детермінантами.

Відповідно, створення дієвої системи протидії злочинності в Україні неможливе без вирахування, аналізу й аналітичного дослідження всіх показників злочинності, причин та умов її виникнення.

В даному випадку, можна цілком погодитися з В. Бесчастним, у тому, що важливість кримінологічного аналізу злочинності пов'язана із групами взаємозумовлених причин. Зокрема, перша група полягає в наявності досить негативних тенденцій злочинності в Україні в період з початку 90-х рр. минулого століття і до сьогодення, що супроводжується збільшенням розриву між розвитком злочинності та спроможністю правоохоронних органів.

Останнє відбувається як через об'єктивні закономірності розвитку суспільства, так і через недоліки та прорахунки систем забезпечення діяльності правоохоронних органів, що зумовлює надвисокий

рівень латентності злочинності, безкарність винних у вчиненні кримінальних правопорушень і загалом неспроможність правоохоронних органів у сучасних умовах ефективно протидіяти злочинності.

Друга група причин, відповідно, полягає в потребі розроблення нової концепції протидії злочинності, що враховує високий рівень криміналізації, можливості держави та суспільства здійснювати протидію кримінальним проявам, помилках й недоліках попередніх концептуальних підходів до організації протидії злочинності, її забезпечення та практики реалізації [4, с. 210].

Щодо причин розвитку злочинності та механізму протидії було проведено анонімне онлайн – опитування групи осіб віком від 20 до 50 років, які проживають в різних регіонах України [5].

Тому, вважаємо за необхідне висвітлити думки населення щодо основних причин розвитку злочинності в Україні (рис. 2).

Які, на вашу думку, основні причини розвитку злочинності в Україні?

35 відповідей

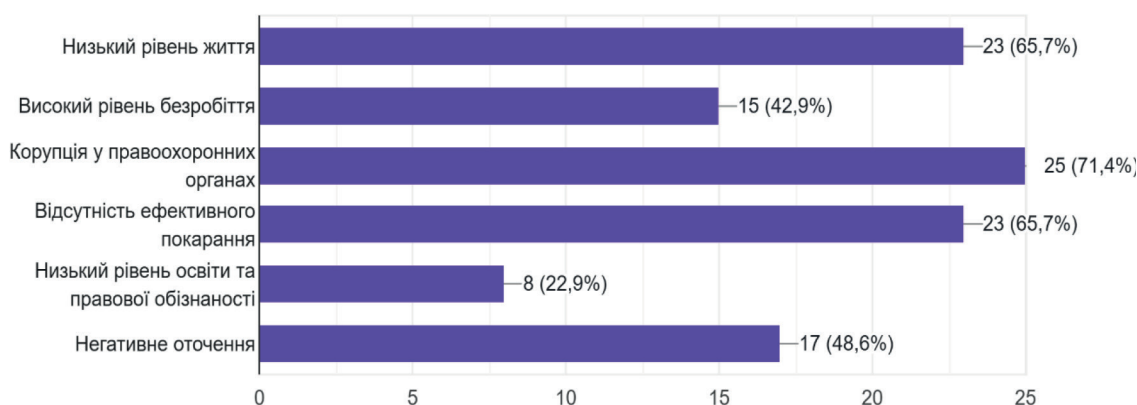

Рисунок 2. Основні причини розвитку злочинності в Україні

Проаналізувавши відповіді респондентів щодо даного питання, можемо зазначити що корупція у правоохоронних органах - одна із основних причин розвитку злочинності. Хоча, як зазначено на (рис. 2), низький рівень життя та відсутність ефективного покарання також відіграють значну роль у розвитку злочинності в цілому.

Однак, необхідно зауважити, що респонденти також дали відповідь і на питання щодо економічної нестабільності, яка зумовлює злочинність (рис. 3.).

Чи вважаєте ви, що економічна нестабільність сприяє зростанню злочинності?

35 відповідей

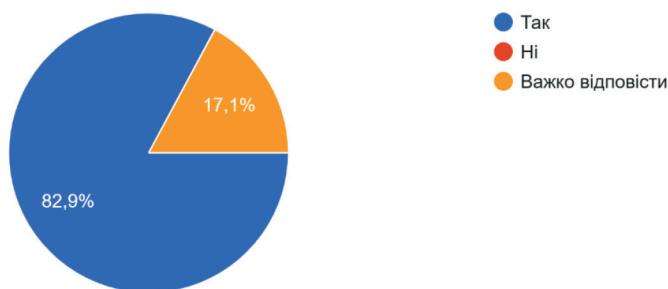

Рисунок 3. Економічна нестабільність сприяє зростанню злочинності

Згідно даного опитування, зауважимо, що економічна нестабільність є певним важелем у зростанні злочинності.

Кримінальні правопорушення виникають не тільки внаслідок інших кримінальних правопорушень, що перебувають у взаємозв'язку всієї злочинності, але й соціально-економічних чинників, що мають

вплив і на окремих кримінальних правопорушників. Детермінанти злочинної поведінки охоплюють як, загальні чинники кримінального правопорушення, так і чинники, які специфічні для даного типу кримінального правопорушення та відповідно впливають на вибір певними особами моделей злочинної поведінки. Знання цих чинників допомагає визначити причини й умови злочинності, в цілому, та, зокрема.

Причини злочинної поведінки можуть бути неважливими як для законослухняної людини, так і для тих, хто звик порушувати закон чи байдужий до нього, тобто ці обставини можуть стати спусковим гачком. А тому при обмеженні здатності людини усвідомлювати свої дії та управляти ними, виникає високий ризик вчинення кримінального правопорушення. Будь-які психічні стани, часто непередбачувані, непостійні за інтенсивністю та пов'язані з фізичними небезпеками, можуть викликати або емоційні прояви, або збудження різних ступенів інтенсивності що може призвести до повноцінного стану шоку. Тому під час дослідження причин індивідуальної злочинної поведінки, потрібно було б враховувати не тільки характеристики злочинця, але й ситуацію, в якій було вчинено кримінальне правопорушення.

Як зазначив відомий кримінолог О. Джужа, людина «може передбачити лише можливі причинно наслідкові зв'язки, тому її погляд на майбутнє є не невизначеним причинним фактором, а низкою можливих характеристик майбутніх подій» [6, с. 209].

Морально-психологічні детермінанти містять прояви суспільної свідомості, які впливають на кримінального правопорушника. Соціальні й особисті проблеми можуть підвищити рівень тривожності людини, які іноді вважаються основними причинами кримінально протиправної поведінки. Особа, може вчиняти кримінальні правопорушення з метою захисту своєї самосвідомості й самовідчуття, щоб запобігти руйнуванню своїх уявлень про себе та свою роль у світі.

Проте, хоча чинники індивідуальної кримінально протиправної поведінки численні й різноманітні, вони входять у загальну систему намірів і, відповідно, є причинами й умовами, які спонукають особу до вчинення кримінального правопорушення. Звичайно, будь-яка дія, заборонена законом, є кримінальним правопорушенням або незаконним актом. А тому їх можна класифікувати за видами відповідальності відповідно до закону.

Наступним елементом структури кримінологічної характеристики (аналізу) є особистість злочинця. Вивчення особистості злочинця є вкрай важливим завданням, оскільки вчинення кримінального правопорушення залежить від особливостей та характеристики людини, яка вибирає цю поведінку. Особистість є основною ланкою в механізмі кримінально протиправної поведінки, і розуміння її характеристик і властивостей та має вирішальне значення для організації ефективної профілактики злочинності. Під особистістю злочинця розуміється: особа, яка вчинила кримінальне правопорушення, поведінка якої відображає негативні соціально значущі властивості психіки, що сформувалися в результаті систематичної взаємодії з навколишнім середовищем. А це стосується як осіб, які вчинили умисні кримінальні правопорушення, так і до тих, вчинив злочин по необережності.

Вчений-кримінолог В. Малков, виділяє кілька елементів у структурі особистості злочинця: біофізіологічні, соціально-демографічні, морально-психологічні, кримінальні та кримінологічні. Біофізіологічні характеристики охоплюють стан здоров'я, фізичну будову та властивості нервової системи. Соціально-демографічна підструктура охоплює такі характеристики, як вік, стать, освіта, соціальний статус, національна та соціальна приналежність, сімейний стан і рівень добробуту [7, с. 10]. Згідно статистичної інформації за 2024 рік, ми можемо ознайомитись із соціально-демографічною структурою особи злочинця (рис. 4).

Характеристика виявлених осіб, які вчинили кримінальні правопорушення													
за віком на час вчинення кримінального правопорушення								жінки	за освітою на час вчинення кримінального правопорушення				
до 14 років	14-15 років	16-17 років	18-28 років	29-39 років	40-54 років	55-59 років	60 років і більше		вища і фахова передвща	професійна (професійно-технічна)	базова середня та профільна середня	початкова	без освіти
108	456	1 040	21 144	35 487	30 504	4 108	4 814	11 532	13 075	17 503	65 922	880	280

Рис.4. Характеристика виявлених осіб, які вчинили кримінальні правопорушення за 2024 рік

Проаналізувавши подану інформацію за 2024 рік вчинених кримінальних правопорушень, зазначимо, що найбільше правопорушень було вчинено у віці від 29 до 39 років- 35 487. За освітою на час вчинення кримінального правопорушення - найбільше особи злочинці вчиняють кримінальні правопорушення з базовою середньою та профільно середньою освітою-65 922.

Потрібно, звернути увагу, на кількість кримінальних правопорушень які вчинили жінки, від так: за січень 2024 року-393, а за січень 2025 року – 457 кримінальних правопорушень [8]. Дані статистики відображають погіршення ситуації щодо розвитку злочинності, зокрема, збільшення злочинності серед жінок. Вочевидь, дана тенденція свідчить про значний вплив як зовнішніх так і внутрішніх чинників на особистість, які провокують вчинення кримінальних правопорушень.

Необхідно, також звернути увагу на механізми протидії та запобігання злочинності. Зокрема, як зауважує, В. Сокурєнко, «одним із головних напрямів протидії виступає запобігання злочинності, усунення причин, умов та інших чинників, що її породжують і сприяють її різноманітним проявам. Все це, створює реальні передумови поступового зміцнення публічної безпеки і правопорядку в державі та зменшення масштабів злочинності» [9, с. 13]. Загалом, виділяють, загально-соціальне (спрямоване на запобігання злочинності в цілому) та спеціально-кримінологічне запобігання злочинності (спрямоване на запобігання конкретного виду кримінальних правопорушень), що характеризуються довготривалою та повсякчасною протидією всіх соціальних систем кримінальних правопорушень із застосуванням кримінологічного прогнозування, та програмування, бюджетної підтримки, ресурсного забезпечення та ін.

Основою інформаційно-аналітичних заходів запобігання злочинності в умовах воєнного стану в Україні є результати кримінологічних та соціологічних досліджень, статистичні дані та інші джерела інформації, зокрема: повідомлення про кримінальне правопорушення (в т.ч. і в медіа), матеріали кримінальних справ та дані отримані в ході оперативно-розшукових дій, зокрема, подання правоохоронними органами рішення щодо виявлення та вжиття заходів з усунення умов, які сприяють вчиненню кримінальних правопорушень та покладання на посадових осіб обов'язку їх усунути [10, с. 136].

Важливим для запобігання кримінальним правопорушенням є визначення віктимологічних ознак потенційних жертв кримінального посягання, які в певних життєвих ситуаціях можуть стати потерпілими від кримінально протиправних дій. Такі особистісні характеристики потенційних жертв, повинні бути враховані під час розробки та вдосконалення методики запобігання злочинності, що включає в себе заходи зниження рівня індивідуальної чи групової віктимності жертв кримінального правопорушення.

Зокрема, на думку О. Сіренко «віктимологічна профілактика – це система взаємопов'язаних, організаційно забезпечених державних, громадських та індивідуальних заходів, спрямованих на виявлення та усунення або нейтралізацію чинників, які формують особисту чи масову можливість стати жертвою злочину» [11, с. 310]. Заходи віктимологічного запобігання можуть вживатися з урахуванням таких віктимологічних особливостей потерпілої від особи, як: некритичність, необачність, невміння правильно оцінювати ситуацію, емоційна нестійкість, чутливість та тривовність, надмірна довірливість незнайомим людям, ведення аморального способу життя [12, с. 343].

Недоліками віктимологічного запобігання злочинності є те, що окрім дослідження особистісних характеристик та типології жертв таких кримінальних правопорушень майже не здійснюється робота, щодо виявлення осіб з підвищеним рівнем віктимності та організації щодо них профілактичної роботи [13, с. 156].

Зазначимо, що запобігання злочинності має форму загально-соціального і спеціально-кримінологічного запобігання, яке ґрунтується на загальних і індивідуальних заходах. Запобігання реалізовується шляхом застосування інформаційно-аналітичних, організаційних заходів та заходів, що впливають на криміногенні фактори. Основою інформаційно-аналітичних заходів запобігання злочинності є результати кримінологічних і соціологічних досліджень та інших джерел інформації, статистичні дані узагальнення, які сприяють не тільки визначенню стану злочинності, але й дослідженню питання ефективності застосування заходів запобігання [14, с. 186].

При цьому, слід враховувати і думку населення щодо методів протидії злочинності. Згідно, анонімного онлайн - опитування більшість респондентів зазначило, що саме покращення роботи правоохоронних органів (30 відповідей), розвиток економіки та створення робочих місць (27 відповідей) сприятимуть в подальшому зменшенню злочинності в нашій країні.

Висновки. Отже, можна стверджувати, що на сьогодні, в умовах воєнного стану обсяги та стан злочинності зростають. А тому, вочевидь, все більше набуває актуальності кримінологічна характеристика (аналіз) злочинності та виявлення її детермінантів. Законодавство, зокрема кримінальні норми, адаптуються до воєнних реалій, що включають запобігання та протидію злочинності в цілому. Згідно дослідження, яке нами проведено, зауважимо, що на особу злочинця впливають як зовнішні фактори (економічна нестабільність, безробіття, корупція в правоохоронних органах, відсутність ефективного покарання та ін.) так і внутрішні фактори (психологічний стан особи).

Виходячи з окресленого дослідження, варто зазначити і про певні рекомендації щодо протидії злочинності в цілому:

- Покращення законодавчої бази;
- Використання штучного інтелекту (його алгоритми можуть прогнозувати потенційні кримінальні правопорушення на основі їх аналізу);
- Громадський контроль (підготовка населення щодо запобігання та протидії злочинності);
- Розвиток соціальних програм (економічні ініціативи для внутрішньо-переміщених осіб, підтримка неповнолітніх).

Таке комплексне та всебічне дослідження основних аспектів кримінологічної характеристики (аналізу) злочинності та реалізація вищенаведених рекомендацій, дозволить не лише мінімізувати розвиток злочинності в умовах воєнного стану, але й дозволить створити основу для більш ефективного функціонування правоохоронних органів України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. Статистична інформація Офісу генерального прокурора. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareystrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2> (дата звернення: 25.02.2025).
2. Деревягін О.О. Перспективи застосування методики кримінального аналізу у протидії кіберзлочинам. *Кібербезпека в Україні: правові та організаційні питання: матеріали Всеукраїнської науковопрактичної конференції, Одеса: Одеський державний університет внутрішніх справ*, 2017. С. 175-176.
3. Лубський Р.О. Державність як соціальна реальність. *Фонд науки і освіти*. 2014. 292 с.
4. Бесчастний В.М. Кримінологічний аналіз стану злочинності в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 1. С. 207–213.
5. Анонімне онлайн-опитування «Щодо причин розвитку злочинності та механізм протидії». URL: <https://docs.google.com/forms/d/1UKVrJ0YfEbjERgoSTIU5zMwTwwLvnf9-WVm4ISFJhcA/edit#responses> (дата звернення: 26.02.2025).
6. Кримінологія: підручник / Джужа О.М., Василевич В.В., Черней В.В., Чернявський С.С. та ін.; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. В.В. Чернея; за наук. ред. д-ра юрид. наук, проф. О.М. Джужі. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2020. 612 с.
7. Дрьомін В.М., Мандриченко Ж.В., Мельничук Т.В. Кримінологія: навч.-метод. посіб. Одеса: Національний університет «Одеська юридична академія», 2015. 144 с.
8. Про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення. Статистична інформація Офісу генерального прокурора. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-osib-yaki-vchinili-kriminalni-pravoporushennya-2> (дата звернення: 26.02.2025).
9. Сокуренько В.В. Запобігання злочинності як фундаментальна проблема теоретичної і прикладної кримінології. *Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави*. Харків, 2018. URL: https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/30_11_2018/pdf/1.pdf (дата звернення: 26.02.2025).
10. Дмитренко Н.А., Шкута О.О. Злочинність у Збройних Силах України: кримінологічна характеристика та запобігання: монографія. – Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2022. – 186 с.
11. Сіренко О.В. Віктимологічні аспекти криміналістичної профілактики крадіжок, грабежів та розбійних нападів, вчинених неповнолітніми. *Право і суспільство*. 2014. № 6.1(2). С. 309–314. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pis_2014_6 (дата звернення: 26.02.2025).

12. Halunko Vira, Shkuta Oleh, Predmestnikov Oleh, Petrenko Nataliia, Holenko Nina. (2021) International experience in assessing the effectiveness of law enforcement agencies in crime prevention. *Cuestiones Políticas*. Vol. 39, № 68 (enero-junio 2021). P. 343–355. URL: <https://produccioncientificaluz.org/index.php/cuestiones/article/view/35419/37520> (дата звернення: 26.02.2025).
13. Шкута О.О. Сучасні проблеми реалізації кримінально-виконавчої політики як засобу запобігання злочинності. Теоретико-прикладний аспект. *Прикарпатський юридичний вісник: зб. наук. пр.* 2017. № 6 (21). Т. 2. С. 154–157.
14. Oleh Shkuta, Maksym Korniienko, Mykola Yankovy (2022) Foreign experience of preventing military and economic crimes. *Baltic Journal of Economic Studies*. Vol. 8 № 4. Riga, Latvia: «Baltija Publishing», (2022). P. 185–190. URL: <http://baltijapublishing.lv/index.php/issue/article/view/1937/1946> (дата звернення: 26.02.2025).